

תשתי'ת וסביבה

מוסד נאמן: החינוך הסביבתי בארץ סובל ממעמד נמוך ומתקציבים נמוכים

לדברי ד"ר טל, הבעיה העיקרית היא שאין ראייה כוללת בנושא; לטענתה, יש צורך במיסוד והכרה רשמיים של הממשלה בחינוך סביבתי כמרכיב חובה בתוכנית הלימודים

דליה טל

תלמידים במערכת החינוך

תשס"ה	תשס"ד	הגידול	
תלמידי בתי ספר	1,396,643	1,379,361	1%
מהם לכיתות א'	124,734	124,184	0%
מהם לכיתות י"ב	100,883	100,148	3%
מוסדות חינוך	3,937	3,835	3%
כיתות לימוד	46,089	45,336	2%
מורים (אומדן)	124,000	125,000	+1%

מקור: משרד החינוך

למרות של 1994 הוכרזה כשנת איכות הסביבה, לא חל שינוי במצב תוכניות הלימודים בתחום החינוך הסביבתי. החינוך הסביבתי לא הוכר כבעל מעמד עצמאי בתוכנית הליכה של משרד החינוך. הכללתו כתחום נתון לבחירה בתוך "אשכול תרבות בית ספרית" אינו מעורר מנהלים ומורים לא מץ אותו כתחום ללימוד בבתי הספר. מכיוון שהחינוך הסביבתי אינו מוכר כמקצוע בביה"ס היסודיים ובחטיבות הביניים, לא נכתבה לו תוכנית לימודים. אשכול לבתי הספר העל-יסודיים, תוכנית הלימודים דיום באה לידי ביטוי במקצוע הבחירה "מדעי הסביבה", שאותו לומדים 5,000 תלמידים (נכון ל-2003) בישראל. כלומר, עשרות אלפי התלמידים שאינם בוחלים במקצוע זה, כלל אינם זוכים לחינוך סביבתי בחטיבה העליונה.

עורכי העבודה קובלים על כך, שקיים קושי לקבל תמונה ברורה ממשרד החינוך, המשקפת את המציאות כאשר למצב הקיים ובאשר למגמות עתידיות בכל הנוגע לחינוך הסביבתי.

לדעתם, מציאות זו משקפת את העדר הראייה המערכתית, התיאום בין הגורמים השונים ואת המתחים הקיימים סביב הנושא.

לדבריהם, בעיית העדר הראייה הלאומית הכוללת מתהדרת לאור נתוני תקציב 2004 הכולל קיצוץ של 75% בתקציב החינוך של המשרד לאיכות הסביבה. למרות שלא חל שינוי משמעותי בתקציב המנהל לחינוך התיישבותי, חל קיצוץ של 30% בתקציב להוראת ההקלאות ומקצועות נוספים.

בנוסף, ב-2003 חל קיצוץ של 68% בתמיכת משרד החינוך בחברה בהגנת הטבע; הוקטנה התמיכה בקרן לסביבה ירוקה, כפפעילותה של הרשת הירוקה מסודרת של קרן ק"ב. כל אלה מלמדים על כך שבעדר ראיה כוללת הנוק מסך הקיצוצים מטיל צל כבד על המשך קידום החינוך הסביבתי.

עוד מתברר, שהנושא הסביבתי אינו נכלל בתוכנית

הגדרה של הנושא אינו מאפשר התמודדות אמיתית, בשל כך נפגמת היכולת לייצר מדיניות, נפגמת היכולת לפתח ולהטמיע תוכניות ונפגמת היכולת להכשיר מורים מתאימים.

לא רק זאת, עורכי העבודה מדגישים, שמבחינת החשיבה האסטרטגית ברמה הלאומית, בולט הסדר נה של מסגרת לאומית בה מתקיים דיון עמוק ומקיף על החינוך הסביבתי הרצוי, ודרכי הטמעתו במערכת החינוך.

תוכניות לימודים בחינוך סביבתי החלו להופיע בארץ ובעולם בשנות ה-70, מתוך מטרה להקנות ללומדים ידע פורמלי בנושאי איכות סביבה ומיומנויות מדעיות. גישה זו התפתחה במקביל לייסודן של פקולטות למדעי הסביבה במוסדות אקדמיים. גישת "מדעי הסביבה" נבעה מהראגה לברית את הציבור והקשר בינה לבין בעיות סביבתיות. ההנחה היתה שאם הציבור יקבל מידע נכון על בעיה כלשהי ויוכל להבין מידע זה, הוא יפתח עמדות והתנהגות רצויה באשר לשימוש במשאבי הסביבה. שאלות כגון: מהו מידע נכון? מיהם בעלי העניין המצייגים את המידע? וכיצד קבוצות שונות בחברה מתחייבות אל המידע? כמעט לא באו לידי ביטוי. לעומת הגישה המדעית מדגיש החינוך הסביבתי את ההיבט הרגשי, הערכי והחברתי, המתבטא בעידודו של הלומד לגלות אכפתיות, מעורבות ונכונות לפעול למען שיפור איכות הסביבה.

בארץ קיים מתח בין הוראת המקצוע מדעי הסביבה כמקצוע מדעי לבגרות, לבין שילוב החינוך הסביבתי בתפיסה של חינוך לקיימות. על אף ההכרה במקצוע מדעי הסביבה כמקצוע מדעי, במערכת החינוך הוא נתפס כמקצוע רך. הוא זוכה להכרה נמוכה יחסית למקצועות המדעיים האחרים, תכני הלימוד במקצוע מדעי הסביבה וגישת ההוראה שלו, כמעט ואינם מתייחסים להיבטים החברתיים והערכיים, המודגשים בתפיסות המתקדמות של החינוך הסביבתי.

"יש להקים ועדה לאומית, ציבורית, סטוטורית שתעסוק במעמדו של החינוך הסביבתי בישראל. בראש הוועדה יש להציב דמות בעלת משקל ציבורי, שתוכל להוביל מהלך של חשיבה מערכתית, רחבה ומעמיקה. על הוועדה להיות חופש-משרדית שאינה תלויה קדנציות או אופנות פדגוגיות".

זוהי מסקנת עבודה שכותרתה סררי עדיפות לאומית לחינוך סביבתי בעריכת ד"ר טלי טל, ממוסד שמואל נאמן בטכניון. מטרת העבודה להמליץ למקבלי החלטות כיצד לקדם את החינוך הסביבתי בארץ, מתוך הבנה שלנושא זה יש חשיבות ערכית, ציבורית, דמוקרטית וחינוכית רבה.

מהעבודה עולה, שהחינוך הסביבתי בארץ סובל מחוסר ראייה כוללת. הוא אינו מוכר במערכת החינוך כנושא עצמאי הנכלל בחינוך חובה ולכן סובל ממעמד נמוך ומתקציבים נמוכים.

עוד עולה, שגורמים רבים אמנם מנסים להשפיע ולקדם את החינוך סביבתי, אך העדר הגדרה של הנושא אינו מאפשר התמודדות אמיתית, בשל כך נפגמת היכולת לייצר מדיניות, נפגמת היכולת לפתח ולהטמיע תוכניות ונפגמת היכולת להכשיר מורים מתאימים.

לא רק זאת, עורכי העבודה מדגישים, שמבחינת החשיבה האסטרטגית ברמה הלאומית, בולט הסדר נה של מסגרת לאומית בה מתקיים דיון עמוק ומקיף על החינוך הסביבתי הרצוי, ודרכי הטמעתו במערכת החינוך.

תוכניות לימודים בחינוך סביבתי החלו להופיע בארץ ובעולם בשנות ה-70, מתוך מטרה להקנות ללומדים ידע פורמלי בנושאי איכות סביבה ומיומנויות מדעיות. גישה זו התפתחה במקביל לייסודן של פקולטות למדעי הסביבה במוסדות אקדמיים. גישת "מדעי הסביבה" נבעה מהראגה לברית את הציבור והקשר בינה לבין בעיות סביבתיות. ההנחה היתה שאם הציבור יקבל מידע נכון על בעיה כלשהי ויוכל להבין מידע זה, הוא יפתח עמדות והתנהגות רצויה באשר לשימוש במשאבי הסביבה. שאלות כגון: מהו מידע נכון? מיהם בעלי העניין המצייגים את המידע? וכיצד קבוצות שונות בחברה מתחייבות אל המידע? כמעט לא באו לידי ביטוי. לעומת הגישה המדעית מדגיש החינוך הסביבתי את ההיבט הרגשי, הערכי והחברתי, המתבטא בעידודו של הלומד לגלות אכפתיות, מעורבות ונכונות לפעול למען שיפור איכות הסביבה.

בארץ קיים מתח בין הוראת המקצוע מדעי הסביבה כמקצוע מדעי לבגרות, לבין שילוב החינוך הסביבתי בתפיסה של חינוך לקיימות. על אף ההכרה במקצוע מדעי הסביבה כמקצוע מדעי, במערכת החינוך הוא נתפס כמקצוע רך. הוא זוכה להכרה נמוכה יחסית למקצועות המדעיים האחרים, תכני הלימוד במקצוע מדעי הסביבה וגישת ההוראה שלו, כמעט ואינם מתייחסים להיבטים החברתיים והערכיים, המודגשים בתפיסות המתקדמות של החינוך הסביבתי.